

Considerații istorice privind regimului de executare a pedepselor în dreptul românesc

Dr. Alexandru Șerban*

Considerations upon the history of the Romanian regime of penalties' execution

Abstract

The execution of sentences, especially of the ones concerning imprisonments was a very important question for the organs invested with this authority. The people of the "city" always preferred, if possible to be aware of less information about the reality from behind the "jail" s walls. This paper presents a short analysis of how the Romanian legislation evolved in this respect. It points out how penalties were executed, mentioning the personalities who influed upon the modernizing and reform of the execution system applied to penalties.

Cuvinte cheie: *istoric, sistem juridic, legislație, pedepse, executare*

Key words: *history, judicial system, legislation, penalties, execution*

Pentru perioada antică nu există mărturii scrise despre sistemul juridic și aplicarea pedepselor în Dacia, în schimb există dovezi de altă natură care atestă existența acestora. După cucerirea Daciei și chiar după retragerea aureliană, în acest spațiu s-a aplicat dreptul roman. Ulterior, de-a lungul Evului Mediu, sistemul juridic din țările române a fost puternic influențat de dreptul bizantin. Timp de secole, legislația bizantină a funcționat în toate cele trei provincii, sub titulatura de *ius valachicum*. Până în secolul al XV-lea, „Legea românească” a funcționat identic în cele trei provincii după care în Transilvania s-a impus dreptul maghiar de judecare și pedepsire a celor vinovați, odată cu întărirea puterii nobililor unguri. Până în secolul al XVI-lea, au existat așa-numitele „gropnițe” și „saline” ca locuri ale executării pedepselor privative de libertate, toți cei închiși acolo fiind supuși unor suferințe fizice inimaginabile. Executarea avea loc astfel în ocnele de sare – pentru oamenii de rând condamnați în ocnele de sare, și în temnițe pentru cei condamnați la pedepse mai ușoare; „să-l închidză în temniță sau în gros” (*pricina 15 zaceala 206 idem 4 glava 341 zac 37*), după cum se spunea în **Îndreptarea legii**; la mănăstiri, mergeau boierii condamnați.

În **Pravila din 1646** sunt menționate, după locul de ispășire, pedeapsa cu ocna, cu caterga, cu grosul, cu temnița (**Îndreptarea legii, 1652, gl 348 zac 37**), și cum spuneam, cu mănăstirea, unde mergeau boierii condamnați. În schimb, „când ceartă giudețul sau pravila pre cineva cu bani”, pedeapsa amenzii era fără discriminare după starea socială, fiind egali în fața legii „boiarnul ca și cel sărac” (**Carte românească de învățătură, pravila 15, list 70, Glava 62 zac 2**). Urmând

* Autorul este avocat în Baroul București și cadru didactic asociat la Facultatea de Drept și Științe Administrative a Universității din Craiova

legiurilor bizantine, cu timpul singură pravila hotăra pedeapsa (cf *Legiuirea Caragea*, VI, 3 § 3; *Condica criminalicească art. 173*). Subliniem că în Legiuirea Caragea se simte o preocupare de umanizare a represiunii penale.

Pedeapsa cu caterga (pe care o putem echivala cu edecul, cu galera) nu își găsește locul în sistemul penitenciar din țările române¹. În literatură, Vasile Alecsandri (*Din albumul unui bibliofil*) pomenește de această pedeapsă²: „ În Letopisețe găsim termenii de rudă aleasă, sinonim de boier. Acele rude alese se bucurau de privilegiul de a nu fi supuse pedepsei cu caterga sau cu ocna, ci pentru greșeli mici erau gonite de pe moșiile lor pe câtăva vreme. Pentru greșeli mari erau descăpățânate”. Executarea pedepselor criminale a rămas prima atribuție a vel-armașului, judecătorul să nu aibă închisoare a lui (titlul 15 art. 8). Din *Porunca* pe care, în 1741, C. Mavrocordat a trimis-o ispravnicilor observăm preocuparea domnului pentru reforma sistemului penitenciar. Atât cât am putut documenta, ei au luat locul vechilor pârcălăbi. Astfel, ispravnicii nu mai pot cumula calitatea de judecători și de globnici (aplicarea amenzilor – cf *Pravilniceasca Condică*, XV, 8, în ediția critică, bilingvă, Editura Academiei, București, 1957, pp. 80 - 81), nemaiputând ridica decât gloabele aplicate tâlharilor, dar pentru care există poruncă domnească (titlu executoriu, în accepțiunea modernă a termenului). Asta pentru că ispravnicii nu aveau competență jurisdicțională în materie de omor și de tâlhărie. Înalta trădare (hiclenia)era judecată de domn, în divan. Ocna era rezervată a fi aplicată numai de domn³, iar ispravnicilor li se interzicea să încaseze – abuziv - banii grosului (taxa de eliberare din pușcărie, de la gros), aceasta revenind altor dregători, cum ar fi marele armaș sau marele spătar⁴. Din groapa ocnei nu aveai scăpare, oricât de scurtă ar fi fost pedeapsa, era imposibilă, fizic, o supraviețuire peste cinci ani.⁵

Porunca a fost mereu încălcată, până la Regulamentele Organice (*Uric II, 205, Anaforaua din 12 aprilie 1827*). Paza deținuților era atributul vel armașului. El îndeplinea sarcina să asigure paza temniței ca să nu scape nici un vinovat , având în subordine armășei, vătaful de temniță și darabani (N. Iorga, *Studii și documente*, XXII, pp. 29 *sqq*). În *Manualul lui Fotino* din anul 1766, în capitolul despre dregători (§ 4), se prevedea că aceștia trebuiau, în zilele de duminică și de sărbători, să verifice dacă deținuții din închisori sunt bine hrăniți și tratați omenește de paznicii lor. Dispoziția, preluată din legiuirile bizantine o regăsim și în *Manualul juridic al lui Andronachi Donici* (titlul 2, cap. 18). În anul 1804, domnul Constantin Ipsilanti constata că deținuții erau lipsiți de hrană și

¹ I. Floca, *Din istoria dreptului românesc*, II, Sibiu, 1993, p. 110 *sqq*.

² Vasile Alecsandri , *Dridri*, Editura Litera, Chișinău, 1998, p. 116 .

³ N. Stoicescu, *Treapădul și ciubotele*, “Studii” nr. 22/1969, pp. 281 *sqq* ; Idem, *Sfatul domnesc și marii dregători*, apud V. Georgescu, P. Strihan, *Judecata domnească în țara Românească și Moldova, 1661 / 1831*, vol. II, Editura Academiei, București, 1981, p. 8 *sqq*.

⁴ V. Georgescu, P. Strihan, *cit. supra*, pp. 8 *sqq*.

⁵ Maria Dvoracek, *Începuturile regimului penitenciar*, în *** *Istoria dreptului românesc*, vol. II, Partea întâi, Editura Academiei, București, 1984, p. 354 *sqq*

de încălzire, cerșind pe la boieri și pe la negustori. În aceeași vreme, Al. Ipsilanti a interzis globirea, înlocuind-o cu bătaia. El a construit și un local de închisoare⁶.

După Regulamentele Organice, a fost elaborat și aplicat Regulamentul temnițelor, când marele armaș a fost înlocuit cu vornicul temnițelor⁷. Mărturii relevante, cu privire la modul de executare a pedepselor și condițiile de detenție în perioada menționată anterior, sunt cuprinse în mai multe documente ale vremii – codicele «Bandinus» din 1646, descrierea arhidiaconului Paul din Alep, care călătorește prin țările române între 1650 – 1660, însoțindu-l pe Macarie, patriarhul de Antiohia, *Descriptio Moldavie* din 1775. Potrivit însemnărilor din aceste documente, pedepsele erau foarte aspre atât în Moldova cât și în Muntenia, mai totdeauna pedeapsa cu moartea înlocuindu-le pe celelalte: „Detențiunea era premergătoare morții, căci cine era trimis la închisoare, cu greu mai scăpa cu viață. Cei arestați erau aruncați în gropnițe și beciuri, lipsiți cu totul de orice îngrijire. Condamnații la ocnă nu mai vedeau lumina zilei.”⁸ În beciurile curților domnești zăceau nu numai tâlharii, ci și boierii vinovați de uneltiri împotriva domnitorului.

Meritul **Pravilelor** lui Vasile Lupu în Moldova (1646) și cea a lui Matei Basarab în Țara Românească (1652) a constat în aceea că prin ele s-au consacrat anumite principii de drept prin legi scrise, stabilindu-se o sancțiune pentru faptele penale atunci constatate. În codicele care-i poartă numele, misionarul Bandinus, care asistase la un divan de județ în 1646, laudă imparțialitatea și corectitudinea judecății domnești arătând că înaintea lui Vasile Lupu nici cel mai mare boier nu avea nici o trecere față de țăran. Pe doi frați ai lui după mamă i-a pedepsit cu 3 zile de închisoare, la un loc cu „făcătorii de rele”. Gradarea pedepselor în funcție de faptele săvârșite, care reflecta o concepție modernă asupra executării pedepselor, a fost introdusă, cu caracter de noutate, de către Constantin Mavrocordat care a mai instituit și o comisie de boieri având ca atribuții luarea de măsuri contra cetelor de hoți. În această perioadă, până la aplicarea Regulamentelor Organice, atât în Muntenia cât și în Transilvania, închisorile erau sub autoritatea marelui armaș⁹. O lungă perioadă, închisorile din acele timpuri au rămas în aceeași stare de primitivism, adică gropnițe și beciuri, în care deținuții erau aruncați claie peste grămadă, lipsiți de orice îngrijire. Treptat, s-au luat unele măsuri din poruncă domnească, privitoare la închisori, vizând însă mai mult paza, fără a se fi schimbat regimul celor deținuți în beciurile domnești, în grosurile din orașe sau puși la popreală în sate. Pentru prima dată în istoria pedepselor, ideea de executare a acestora în funcție de anumite criterii de

⁶ V. A. Urechia, *Ist. rom.*, 1892, I, p. 565.

⁷ P. Zidaru, *Drept execuțional penal*, Editura ALL BECK, Ediția a II-a, 2001, p.61.

⁸ Idem, *Drept execuțional penal*, Editura Press Mihaela SRL, București 1997, p. 61.

⁹ Dregător domnesc, executorul poruncilor și pedepselor domnești, inclusiv cele capitale. În Muntenia, era și comandantul artileriei și al arsenalului (pușcării). Pe lângă armașul cel mare mai erau al doilea și al treilea armaș, ca ajutoare. Agenții lor se numeau armășei. În Moldova, cu aceleași atribuții, marele armaș avea mai puțină însemnătate.

separațiune a fost introdusă de Nicolae Mavrogheni, domn al Munteniei (1786-1790). Acesta a poruncit „ca femeile să nu fie închise la un loc cu bărbații, iar în cazul în care închisoarea nu permite această separațiune, să fie închise la un om de ispravă și însurat dacă pârălabilul satului n-ar fi însurat.”¹⁰ În ceea ce privește deținuții arestați preventiv, același domnitor ia decizia ca aceștia să fie cât mai curând judecați, neputând fi ținuți în aresturile preventive mai mult de patru zile. Alexandru Moruzi, domnitor al Moldovei dar și al Munteniei, a introdus munca obligatorie a deținuților în fabrici, pentru plata despăgubirilor celor condamnați la datorii mici. Un alt domnitor care a continuat eforturile de reformare și modernizare a sistemului penitenciar a fost Mihail Șuțu. Acesta solicita să-i fie prezentată cu regularitate situația celor închiși, însoțită de dosarele personale ale respectivilor, și lua măsuri ca nici o persoană să nu poată fi pusă sau scoasă din ocnă fără porunca sa scrisă. Totodată el a introdus libertatea cu garanți, la acea vreme un instrument procedural foarte modern, precursor al liberării condiționate din vremurile noastre. În acest timp, toți deținuții erau puși la munci publice, tratamentul lor era mai omenesc, se clădiseră închisori cu mai multe camere în care dormeau pe jos, pe rogojini, cu picioarele în butuci.¹¹

În Transilvania, informații despre începuturile și modul de organizare a penitenciarelor le avem din lucrarea „Privațiuni de libertate în feudalism în Ungaria”. Conform acesteia, construirea de închisori la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea a cunoscut un avânt ca urmare a intensificării stării de revoltă a populației românești împotriva celor ce îi deposedaseră de pământ. La cererea nobililor maghiari, au fost construite închisori în capitalele tuturor județelor transilvănene. Ca o caracteristică, aproape toate penitenciarele din Transilvania au fost construite în formă de «M», inițiala Mariei Tereza, care a adoptat același tip de construcție pentru penitenciarele din Imperiul Austro-Ungar. Odată cu începutul secolului al XIX-lea, se poate vorbi despre o adevărată evoluție a sistemului penitenciar, atât în Moldova, cât și în Muntenia.

Prin **Regulamentele Organice**, în ambele țări române se instituie un nou regim al închisorilor. Acestea sunt trecute sub autoritatea vornicului în Muntenia, în Moldova funcționând mai departe instituția armașului.¹² Se introduc pedepsele disciplinare pentru deținuții recalcitranți sau pentru încercările de evadare. Sunt prevăzute pedepse și pentru paznicii neglijenți în serviciu. În toată Țara Românească existau 6 temnițe; două dintre ele, la București și Craiova, erau temnițe de corecție, celelalte patru fiind numite închisori de pedeapsă – Giurgiu și Brăila de recluziune iar Telega și Ocnele-Mari de muncă silnică pe viață sau pe timp limitat. Alături de acestea existau și 14 închisori de județe. În Moldova existau 13 temnițe de județe; la Iași exista criminalul și arestul poliției iar la Târgu-Ocna o temniță de muncă silnică. Grigore Ghica a modernizat sistemul penitenciar din Moldova.¹³

¹⁰ P. Zidaru, *Drept execuțional...*, 2001, p.60.

¹¹ *Ibidem*, p.61.

¹² G. S. Barbu, A. Șerban, *Drept execuțional penal*, Editura All Beck, București, 2005, p.89

¹³ P. Zidaru, *Drept execuțional...*, 2001, p.62- 63.

În 1862 este organizat Serviciul închisorilor, prin Regulament aprobat prin decret domnesc. Acest Regulament a stabilit o concordanță cu Codul penal existent.¹⁴ Prin el se realiza o împărțire a penitenciarelor în: preventive ; corecționale pentru condamnări de la 6 zile la doi ani ; de reclusiune la muncă silnică în ocne pe viață sau temporar; de reclusiune la munci silnice mai ușoare ; corecționale pentru nevărstnici (de la 8 la 20 de ani); de reclusiune pentru femeile de toate categoriile. S-a stabilit în mod amănunțit regimul executării pedepselor privative de libertate, bazat pe principii moderne. Regimul instituit prin acest regulament a durat 12 ani, până când regele Carol I a elaborat Legea închisorilor, din 1874, bazată pe sistemul celular mixt și pe înființarea închisorilor pentru minori. În 1927 a fost elaborat un regulament prin care se înființa Corpul de Gardieni, în scopul asigurării pazei închisorilor.

Mișcarea de reformă a sistemului penitenciar pornită de la începutul secolului XX a dus la adoptarea, în 1929, a Legii pentru organizarea penitenciarelor și instituțiilor de prevenție. Prin această lege, pentru prima dată, ideea de eliminare din societate pentru infracțiunile săvârșite este înlocuită prin aceea de încercare de reeducare, izolarea definitivă urmând a se aplică numai celor constatați ca fiind incorigibili, anormali și psihopați. Prin această lege s-a impus individualizarea, prin tot ce este specific fiecărui condamnat, combinată cu separațiunea, pentru obținerea efectelor optime ale procesului de reeducare; *nu lipsea nici principiul specializării profesionale pe baza aptitudinilor.*

Al doilea război mondial a însemnat pentru sistemul penitenciar un lung șir de privațiuni și pierderi materiale. După 23 august 1944 se poate vorbi despre detenția politică în România, seria arestărilor celor vinovați pentru „crime de război și dezastrul economiei naționale” începând cu mareșalul Antonescu.

În 1952, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1554/1952 s-a aprobat înființarea coloniilor de muncă, a domiciliului obligatoriu și a batalioanelor de muncă. În 1969 este adoptată Legea nr. 23 privind executarea pedepselor și, în același an, Regulamentul de aplicare a prevederilor acesteia. Încheiem aici scurta noastră prezentare a evoluției istorice a cadrului normativ de reglementare a pedepselor, cu mențiunea că, în prezent, actul normativ care disciplinează această materie este Legea nr.275/2006 privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal¹⁵, lege prin care s-a urmărit alinierea legislației execuțional-penale românești la standardele europene și internaționale în materie de respectarea drepturilor omului și ale persoanelor condamnate.¹⁶

¹⁴ G. S. Barbu, A. Șerban, *op.cit.*, p.89 ; P. Zidaru, *op.cit.*, p.64.

¹⁵ Publicată în M.Of., partea I, nr.627 din 20/07/2006

¹⁶ Pentru o analiză detaliată a legii, precum și a unor aspecte criticabile ale acesteia, vezi și A.Șerban, Considerații asupra noii Legi privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal nr.275/2006, Curierul judiciar nr.6/2008, Editura C.H.Beck.